Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

moodsalt ilusad ja tundekypsed on „Austusavaldus" (lk. 19), „***Täna hilisõhtul" (lk. 28), „Me mängime peitust" (lk. 38) ja „***Millised päevad on need" (lk. 40). Minu meelest läheb Lepiku seotud kõne huvitavamaks seal, kus riimid kisuvad irdsemaks ja rytmid muutlikumaks. Riimikõlksutamisest pääsenud noore inimese omad mõtted tulevad selgemalt esile ikkagi vabavärsina. Olen Roostega päri, et kogu tugevaimad luuletused on „Labürint" (lk. 8) ja „Kellamäng" (lk. 36). Nad ei lõpe yhe pisikese elamusega, lugejal on neis ruumi liikuda ja ta saab aru, et Jana Lepikul on hyva empaatiasoon ja peen sõnastusvaist. Need on eeldused edasiminekuks löögi järel, mille on andnud kalli inimese kaotus. Mõne inimtyybi luuleline areng toimubki vapustuste toel, lähtugu need seest või väljast. Sel leinal on puhas, veidi nagu otsest valu vältiv tundetoon. Lähemalt meenub Olev Olematu tsykkel ajutõppe surevast tydrukust. Kaks mulle olulist inimest surid läinud aastal. Nii et teema on tuttav. Aga tumeda põhjamaa rahvana on eestlaste surmakultuuripagas väga rikkalik. Sellest hoolimata, et klantsyhiskond on selle valdkonna kenasti kinni katnud, ilmub ta paratamatult yha uuesti välja. Surm on inimliku olukorra proovikivi. Ma ei saa midagi parata, olen lugenud seto surnuitke, Alveri meenutusi Talvikust, Masingu meenutusi isa Aadust ja õde Agnesest ja Aira Kaalu meenutusi Arthur Hone'ist. Olen kuulanud, mida Riho Sibul Dylan Thomase toel alles äsja surma kohta mõista on andnud. Neis kõigis on midagi elulistele õpetlikku ja võimas yldistus, milleni Lepik oma nooruse tõttu kyyndida ei saagi. Tema lyyrilised tundepudemed peaksid vastu kajama ja tuge pakkuma temavanustele. Luules esitatud emotsioonide puhul lihtsalt ei pääse sellest, et tekib dialoog kirjutaja ja lugeja kogemuste vahel. Ja keegi ei saa ausaks jäädes võtta vastu vähemat, kui tal juba on — see oleks pettus ja meelitamine. Kyll aga saab nentida, et autori haprus on arenguvõimeline. Siinpoolse ja sealpoolse maailma kokkusulamise sujuvus on sympaatne. Autorile paistab selles vahel ka hirmutavaid jooni ja eks luulekogu ise olegi yks siirderiitus, et armsa lahkujaga hyvasti jätta ja kahe maailma vahele uuesti selgem piir tõmmata. Nagunii jääb temast midagi siia ja temale mõelnud tydrukuga läheb midagi yle selle tingliku piiri sinna, kuhu me silmad ei näe. Loodan, et tal edaspidi niiöelda „surmakanal" lahti ei jää — need on karmid asjad. Sellised kogemused panevad mõtlema kõigele, mis varem tundus tagatuna ja loomulikuna. Kõneand, inimlikkus, toon ja tunne — need on olemas. Kui Lepik veel mõistaks, et hea luule on rohkem mõtlemine või rändamine ja vähem ilusate sõnadega esteetika, oleks taevas talle lahti.

Lauri Sommer

ÜLE KOLMESAJASEST SUMMEERITUD FRONTAALIST EI PÄÄSTA ÜKSKI TURVAPADI

Jüri von Ehlvest: „Rahuldus". „Ilukirjandus", 2004. 170 lk.

Hea kirjanduse tundemärk võiks muu hulgas (lisaks tundmatu tähenduslikule vahendamisele, millest

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

tuleb juttu edaspidi) olla ka allumine võimalikult paljudele analüüsiregistritele. Ning seejuures mitte suvaline allumine — on elementaarloogiline, et ükskõik milline kirjanduslik tekst annab erinevaid analüüsiregistreid (näiteks strukturalistlikku, narratoloogilist, psühhoanalüütilist jne. jne.) rakendades mingisuguseid tulemusi —, vaid niisugune, mis inspireerib paljudes registrites pingestatud, dünaamilisi, ennenägematuid ja tundmatuid tähendusi. Usun, et heal tekstil on olemas oma „teine loomus", mis niisugust „allumist" või „haakumist" paremini või halvemini lubab. „Rahuldus" on ideaalne materjal teoreetilisele diagnostikule, kes soovib sellest psühhoanalüütilise, narratoloogilise, fiktsiooniteoreetilise, dekonstruktiivse, fenomenoloogilise vms. röntgeniga üle lasta. Selles (klassikalises) mõttes on tegemist hea kirjandusega.

Von (et see kohe kaelast ära saaks) hakkab minu jaoks tööle just niisuguses kontekstis: Ehlvesti tekstiaparaat on jõudnud mingi klassikalise täiuseni, mis lubab tal end tiitliga komplimenteerides „autoriks ülendada", autori nimele rõhumärki asetada, olles justkui veendunud selles, et teksti lugemisel tekib lugejal autori-instantsi järele varasemast märksa suurem vajadus. (Jüri von Ehlvest osutab ju ka tublisti rohkem Jüri Ehlvestile kui näiteks Ürgar Helves või ükskõik milline muu nimi, minupärast kas või Kuningas Artur.) Vajadus autori-instantsi selgema esiletõusmise järele on muidugi tekkinud; selles on lisaks muule süüdi Ehlvesti varasemad tekstid (eriti „Ikka veel Bagdadis" ja „Krutsiaania"), kus kirjapandu staatus, eelkõige telgedel fantastiline—mimeetiline ning ettekavatsetud—spontaanne, oli sageli determineerimatu, seega polnud lugeja positsioonilt võimalik kindlaks määrata, mis nendes tekstides võis olla rangelt võttes autobiograafiline. (Laiemalt läbistab autorikujund loomulikult kogu teksti.) Teen oletusliku huupilasu (olgu see pealegi vene rulett): „Rahulduses" on autobiograafilisust, teksti taga seisva kirjaniku/kirjutaja higi, verd (ja vist ka spermat) märksa rohkem kui Ehlvesti varasemates teostes. Jutud on siin varasemast märksa vähem fragmenteeritud, neile on *pisut* lihtsam sümboolset tähendust anda — „Rahuldus" on katse ennast teksti tagasi tuua, mina-ühtsust taasluua. Kas see on õnnestunud, kui inimtäielikult need jutud tegelikult mõjuvad, võiks jääda lugeja otsustada.

Oleks loogiline eeldada, et analüüsiregistri loomus määrab (teataval määral või täielikult) ette ka analüüsi tulemuse (või võimalike tulemuste ampluaa) — tekst annab oma mitmetahulisusest või avatusest erinevatele tõlgendustele märku just siis, kui ta „kõneleb" või „vastab" võimalikult suurele erinevate küsijate hulgale. Kuid muidugi ei lähtu kõik kirjandusliku teksti tähendused pelgalt teoreetilistest registritest — teksti on suure õnnestumisastmega võimalik tajuda ka sõnulseletamatult, kommenteerimata, seisukohta võtmata, levinumaid teoreetilisi kontseptsioone sellele projitseerimata. (Sestap oleks ka naiivne arvata, et autor lepiks retseptsiooni saades nii vähesega kui need registrid.) Niimoodi hakkavad kõnelema tähendused, mis „seisavad teooria taga" või õigupoolest „tulevad enne teoo-

Eesti Rahvusraamatukogu digitaalarhiiv DIGAR

riat", enne seda miskit, mis tahab neile üldistavat nime panna. „Rahulduses" on palju niisuguseid üldistava nominalismi eest põiklevaid tähendusi. Nende ilmsikstulek sõltub lugeja tähelepanu intensiivsusest, ent arvatavasti jääb ka kõige õnnestunumal lugemiskorral midagi üle: „Rahulduse" viie jutu tekstis on piisavalt tähendusjääki, mis kutsub raamatut uuesti üle lugema ja kogemuslikult ümber hindama. Ka selles mõttes on kindlasti tegemist hea kirjandusega.

Kui põgusalt tagasi tulla autori ja nimede juurde, siis kõige rangemalt võttes ei puutu ükski neist tegelikult asjasse (ega ka see, millist pärisnime kannab teksti selja taga seisev kirjanik/kirjutaja või millist nime parasjagu kanda või õlult raputada soovitakse). Sest millegipärast just „Rahuldust" lugedes ja üle lugedes meenus mulle see Erkki Luugi kirjanduskäsitlus (eelmise aasta kolmandas „Vikerkaares"), mille järgi kirjanduslik tekst ei anna aimu mitte autorist, vaid kirjutusaparaadist, mis vahendab tundmatut tekstiks. Autor on lihtsalt miski, mille järele teksti lugedes nõudlus tekib. „Rahuldus" tundub olevat kirjandus, millele on kõige parem Luugi moodi läheneda, paradoksaalselt just ilma autorit (ja inimese autoriks ülendamist) asjasse segamata. Lisaks sellele, et need von Ehlvesti jutud esitavad küsimusi või annavad vastuseid ühe või mitme kujuteldava elu kohta, esitab kirjutusaparaat vaikimisi, paberil olles, küsimusi ka iseenese olemise ja loomuse kohta.

Von Ehlvesti lugemisel tekib tekstimängude ning teksti poolt projitseeritava virtuaalse ruumi koostoimel kujutlusse huvitav sümbiootiline moodustis, milles virtuaalne ruum ja sümboolne tähendus (see, millest tekst räägib) mahutavad endasse tekstuaalse teostuse (selle, kuidas tekst räägib). Lõpptulemuseks on projitseeritava maailma eriti jõuline tekstuaalne kvaliteet ning teksti (tähemärkide järgnevuse, ka Peeter Lauritsa küljenduse) peaaegu füüsiline olemisstaatus. Meelde tuleb Roland Barthes, kes küsib „Teksti mõnus" (arvatavasti irooniliselt, enesele viidates, ilma igasuguse hinnangulisuseta): „või võib-olla arvavad mõned perverdid, et tekst on äkki keha?" Usun, et von Ehlvestile on. Ning selles mõttes on tegu tugeva tekstiga.

Ma ei taha von Ehlvesti siin kitsamalt tõlgendada, see ei teeks võrdlemisi efektiivselt tundmatut vahendavale kirjutusaparaadile au. (Kui tekst on keha, siis see, mis seal on kirjas, ongi rangelt võttes see, millest ta räägib.) Liiatigi on mitmete kitsamate analüüsiregistrite rakendamist Ehlvesti tekstidele juba küllaga osaks langenud. Ja sõnulseletamatu jäägugi sõnulseletamatuks… „Rahuldus" on just täpselt see, millele tema pealkiri vihjab: üle kolmesajasest summeeritud frontaalist ei päästa ükski turvapadi.

Jaak Tomberg

IGALE KOOSTAJALE OMA ANTOLOOGIA

„Fantastika". Koostaja: Raul Sulbi.
„Varrak", Tallinn, 2004. 264 lk.

Antoloogiatel on ulmekirjanduses traditsiooniliselt oluline koht. Amee-